

Johannes af Skt. Arnulf om en kristen mission til kalif Abd al-Rahman d. 3. af Córdoba

Omkring år 950 sendte den tysk-romerske konge (senere fra 962 også kejser) Otto d. 1. (912-973) en udsending til kalif Abd al-Rahman d. 3. af Córdoba i Spanien for at få kaliffen til at standse muslimske helligkriegeres angreb på kristne områder og plyndringer af kong Otto d. 1.s lande i Norditalien fra en base i Fraxinetum i Sydfrankrig.¹ Kalif Abd al-Rahman d. 3. sendte herimod et svar, som udtrykte ringeagt for kristendommen og kaliffens udsendinge blev derfor tilbageholdt i tre år ved Otto d. 1.s hof.

Ottos bror, ærkebiskop Bruno af Köln, havde dernæst som gensvar skrevet et islamkritisk brev, som på en diplomatisk mission skulle sendes tilbage med de muslimske udsendinge og overbringes kaliffen af Ottos udsending; munken Johannes af Gorze. Tilsyneladende kendte munken brevet indhold og faren for sit liv ved denne mission, men søgte måske martyrdøden i teologisk konfrontation med muslimerne i Córdoba? Munken Garamannus var Johannes ledsager på rejsen til Córdoba, som de nåede frem til på et nærmere ukendt tidspunkt mellem år 953 og 954. Kildeuddraget begynder efter de kristne udsendinges ankomst til Córdoba. Kilden er nedskrevet omkring år 983 af en anden munk; abbeden Johannes af Skt. Arnulf-klostret i Metz, og er kun bevaret i uddrag.

Kilden beretter om det diplomatiske forspil før mødet, hvor munken Johannes af Gorze forsøger at få foretræde for kaliffen med sit islamkritiske brev og forhandler herom bl.a. med en jøde ved navn Hasdeu og med en kristen biskop i Córdoba, som også hed Johannes. Både jøden Hasdeu og den lokale Córdoba-biskop, Johannes, forsøgte at advare Johannes af Gorze imod at overrække kaliffen brevet med det islamkritiske indhold.

Fremstillingen af diskussionen mellem den islamkritiske Johannes af Gorze og den mere frygtssomme, dhimmi-biskop, Johannes af Córdoba er en sjælden kildeberetning fra middelalderen. Beretningen ender med, at munken Johannes af Gorze får kong Otto d. 1.s tilladelse til alligevel ikke at overrække kaliffen brevet med det islamkritiske indhold og derfor får foretræde for kaliffen Abd al-Rahman d. 3 af Córdoba. Der udveksles diplomatiske høfligheder og militær bragesnak og Johannes af Gorze slipper for at blive martydræbt og kan efter tre år endelig vende hjem til kong Otto d. 1.s hof.

Problemet med muslimske helligkriegeres terror i Sydeuropa blev senere løst ved den kristne genobring af Fraxinetum-basen i år 973. Johannes af Gorze blev helgenkåret i år 974.

[...] Kaliffen var altid frygtsom og usikker og overvejede, hvilke farer, som kunne true ham og søgte alskens påfund, hvorved han kunne undgå dem. Først sendte han til dem [til de kristne udsendinge] en vis jøde ved navn Hasdeu, der, som vore folk bevidnede, var mere vis end nogle andre før set eller hørt, for at han skulle drøfte det hele grundigt med dem. På grund af hans ry for tålmodighed lod han bekendtgøre at han var bæreren af den kongelige bemyndigelse,² således at han først kunne vinde Johannes tillid, derved opmuntre ham og befri ham for frygt, i det han forsikrede ham om, at han ikke ville lide nogen overlast og at de ville blive sendt hjem igen med ære. Han mindede dem om mange ting vedrørende dette folks vaner og om, hvordan de burde optræde i deres nærvær. Som unge mænd burde de afstå fra enhver form for liderlig og løs snak og gestikuleren, og intet ville være for småt til med det samme at blive meddelt kalif-

¹ Se også denne kilde: <http://www.centerforhistorieformidling.dk/korstogene-islam-kristendom/tekst137.html>

² Fra kaliffen

fen. Hvis der skulle blive rige muligheder for at gå ud, måtte de ikke vise den mindste tilbøjelighed til letfærdig spøgen med kvinderne, fordi den hårdeste straf herfor ville blive tilføjet dem. De skulle på ingen måde afvige fra de råd, som blev tildelt dem, for de ville blive nøje overvåget og de ville blive fundet skyldig i den mindste forseelse. Efter at Johannes [af Gorze] villigt havde lyttet til sin rådgiver og efter at han efter bedste evne havde svaret på alt dette og sikret sig at hans rejsefæller for deres vedkommende også var indforstået med alt dette, og efter tilføjelsen af meget mere til ovenstående, da begyndte jøden forsigtigt at komme ind på det væsentlige spørgsmål. Hvad, måtte han ærlig talt spørge, var de blevet udsendt for at opnå? Da han så at Johannes tøvede noget – selvom samtalen mellem dem fandt sted privat – aflagde han løfte om diskretion, særlig hvis anliggendet indebar et behov for total hemmelighed. Johannes forklarede det hele i god orden. Så snart gaverne var blevet givet til kaliffen, måtte kaliffen også gøres opmærksom på brevet, uden hvilket der ikke burde gives nogle gaver og uden, hvilket det heller ikke ville være rigtigt af ham at træde i kaliffens nærværelse. Dernæst meddelte han med sine egne ord brevets indhold. 'Det ville være farligt for jer', sagde jøden, 'at besøge kaliffen med dette. I må sikkert være forsigtige med hensyn til, hvilket svar i formulerer til kaliffens udsendinge, når de kommer til jer. Jeg tvivler ikke på, at I allerede er bekendt med lovens strenghed her, og I må overveje, hvordan I kan handle forsigtigt og undgå det'.

Jøden gik igen og efter et par måneder blev en vis biskop Johannes sendt til dem. Efter mange drøftelser af fælles interesse mellem disse tilhængere af den samme tro, hvor han både stillede spørgsmål og svarede, da meddelte han kaliffens befaling: at de kristne udsendinge skulle bringes for den kongelige nærværelse – alene med deres gaver. 'Hvad så', spurgte Johannes af Gorze, 'med kejserens³ breve? Fik jeg ikke klare instrukser på at gøre en meget vigtig sag ud af dem? For hvis kejseren formulerer sig blasfemisk, så vil han kunne imødegås, idet man afviser det som hans fejltagelsers tomme påfund⁴'. Biskoppen Johannes vejede sine ord og svarede: 'Overvej lige', sagde han, 'hvilke forhold, vi her lever under. Ved vore egne synder er vi drevet hertil, hvor vi er underlagt de vantros herredømme. Ved apostlens ord er det forbudt os at modsætte os den verdslige magt. Der er kun én anledning til trøst tilbage for os, nemlig at de i dybderne af så stor en ulykke for os, ikke forbyder os at udøve vore egne love⁵. De kan se, at vi er ihærdige følgere af den kristne tro, så de accepterer os og omgås os, lige som de nyder deres eget selskab, mens de inderligt foragter jøderne. Så for øjeblikket følger vi dette råd: at forudsat vor religion ikke lider nogen overlast, så adlyder vi dem i alle andre sager og udfører deres befalinger i alt, der ikke vedrører vores tro. Så råder jeg Jer nu til at lade de fleste af disse ting være usagte, og ganske at fortrænge dette brev, i stedet for at afstedkomme et yderst farligt sammenstød for Jer selv og Jeres folk, når der absolut ikke er noget behov for det.'

Noget vredt svarede Johannes af Gorze: 'Det ville have været passende for en anden end Jer; en biskop, at give udtryk for sådanne holdninger. Men eftersom I er en forkynder af troen, burde Jeres høje rang have gjort Jer til en forsvarer af den, og derfor burde I heller ikke på grund af menneskelig frygt forhindre andre i at forkynde sandheden, ej heller burde I afholde Jer selv fra at gøre det. Det ville samlet set være bedre for en kristen mand at lide sultens tunge byrde, end at slutte sig til de vantros middagselskaber og således fremme ødelæggelsen af andres [tro]. I

³ Kong Otto d. 1 og hans bror Bruno af Kölns breve til kaliffen

⁴ Så vil det kunne imødegås i en åben teologisk debat

⁵ I begrænset omfang at kunne praktisere kristendommen i egenskab af undersåtter af en særlig lavere dhimmistatus i kalifatet.

denne henseende – og dette er noget ondt noget, som den katolske kirke hader – hører jeg, at I er omskåret i overensstemmelse med islams tradition, når dog Apostlens klare udsagn lyder: ”Hvis I omskærer jer, vil Kristus ikke hjælpe jer”. Jeg hører det samme om jeres fødevarer, at I afviser nogle af dem for at kunne stå jer godt med muslimerne: ”For de rene [*i sjælen*] er alting rent.”⁶ Der vil være falske profeter, som vil prædike det ene og det andet på en bedragerisk måde, blandt andet afholdenhed fra visse fødevarer, selvom Gud skabte dem til at blive tilberedt med taksigelse af Hans trofaste; og ”Lad Guds ord og bøn velsigne det”. Men biskoppen Johannes svarede: ’Vi er hæmmet af nødvendigheden, for ellers ville der ikke være nogen måde, hvorpå vi kunne leve iblandt dem. Vi anser det ligefrem som noget, der er overleveret os holdt i hævnd af vore forfædre fra gammel tid.’ ’Aldrig’, sagde Johannes af Gorze, ’kunne jeg gå med til det: at de guddommelige love skulle overtrædes på grund af frygt, eller af venskab eller af hensyn til en eller anden menneskelig tjeneste. [...] Selv hvis jeg godtager, at I underkaster jer dem tvunget dertil af omstændighederne, så vil jeg ved Guds nåde fri af sådan nødvendighed og med mit sind fast besluttet på ingen måde lade mig aflede af nogen frygt eller tillokkelse eller tjeneste fra de ordrer, som jeg fik af kejseren og som jeg lovede at følge. Så jeg vil ikke gå med til at undertrykke eller ændre en tøddel af disse breve, og hvis nogen skulle have nogle indsigelser imod de ting, som vi forkynner om vores faste katolske tro, eller hvis nogen kommer med en opfattelse modsat vore påberåbelser, så vil jeg offentligt imødegå ham, og jeg vil ikke for selve livets skyld vige tilbage fra den opgave at bære vidnesbyrd om sandheden’.

Disse bemærkninger blev hemmeligt fortalt videre til kaliffen. Da beskederne ikke var blevet sendt offentligt af kaliffen, kunne Johannes af Gorze heller ikke svare offentligt, og biskoppen var udelukkende kommet ind på spørgsmålet for at foretage opklarende undersøgelser. Under omhyggelige rådslagninger, sådanne som anses for tilrådelige for alle dødelige, forsøgte kaliffen at finde frem til, hvordan han på den ene eller den anden måde kunne påvirke udsendingens⁷ indstilling, idet han troede at han ville kunne nedbryde Johannes faste vilje, ligesom den stærkeste mur kan rystes ved at køre belejringsmaskiner imod den. Efter at han havde sendt beskeder til ham i en måned eller i løbet af seks eller syv uger, hvor han havde forsøgt at opnå en eller anden indrømmelse indenfor de grænser, som de kristne havde sat for sig selv, blev det klart for ham, at de kristne udsendinge ikke ville afvige fra deres oprindelige position, da søgte kaliffen i sin overraskelse over en sådan vedholdenhed efter at prøve andre muligheder. Først sendte han en søndag et brev til Johannes fyldt med trusler, idet han tænkte, at han kunne indgyde frygt i de kristne, fordi de frit udøvede deres religiøse ritualer i hans magtområde. De fik kun lov til at gå til den nærmeste kirke, Skt. Martins, og det kun om søndagen eller på vigtige helligdage, dage for vor religion som for eksempel Jul, Helligtrekongersdag, Påske, Kristi Himmelfart, Pinse, Skt. Johannes helgendag og helligdagene for apostlene og helgenerne. Og hver gang blev de ledsaget frem og tilbage af tolv vagter af den slags, som de kalder for ’sagiones’. Da Johannes den søndag var på vej til kirke, blev ham overrakt et brev. Han ventede foreløbig med at åbne det, indtil de havde udført deres hellige Gudstjeneste og de vendte tilbage til deres logi, fordi brevets størrelse i form af et stort firkantet stykke pergament bekymrede ham og fordi han frygtede, at de ville afholde ham fra den hellige nadver, som han var på vej til. Da han læste

⁶ Paulus brev til Titus, kapitel 1, vers 15

⁷ Johannes af Gorze

det, blev det ham meddelt, at han kunne blive udsat for alskens frygtelige ting og han indrømmede, at han aldrig før havde været så bekymret af frygt.

For efter mange ting, som han blev truet med, hvis han nægtede at efterkomme kaliffens ordrer, og som han erklærede sig ganske upåvirket overfor, så blev det følgende endelig meddelt:

5 at hvis han skulle blive dræbt, ville kaliffen ikke lade nogle kristne i hele al-Andalus overleve, men han ville slagte dem alle sammen. Han tilføjede: 'Tænk på dit ansvar overfor Gud for så mange sjæles død, tænk på de mennesker, som ikke ville dø på grund af nogen anden anklage, hvis det ikke var for din stædighed og som burde kunne håbe på fred og frelse fra dig. Du har frihed til på deres vegne at bede om enhver indrømmelse, som du måtte ønske, i stedet for så

10 stædigt at holde fast ved din modstand imod os.' Johannes af Gorze overvejede disse ting i sine tanker, mens han genlæste brevet på vej fra kirken til sit logi var hans sind plaget af stor tvivl, efterhånden som han forsøgte at beslutte sig for, hvad han skulle gøre og hvilket slags svar, han skulle give kaliffen, for han havde kun lidt erfaring i den slags sager. Men pludselig blev han mindet om de vers, der, som han ofte har fortalt os, kan fordrive enhver frygt og rædsel fra

15 sindet: han sagde 'Kast din byrde på Herren'⁸ og igen, 'Hvem gav mennesket en mund? Er det ikke mig, Herren?'⁹ [...] [*Johannes af Gorze dikterer dernæst et brev til kaliffen, hvor han ikke giver efter.*]

Da dette brev nåede kaliffen, hidsede det ikke hans sind op i vrede, som det tidligere var

20 hændt; men i stedet sendte han sagen videre til sit råd. Rådgiverne var allerede bekendt med sagen og de rådede kaliffen til at undertrykke sin vrede og derved undgå risikoen for en konfrontation med vores kejser¹⁰. Han er nemlig en særdeles krigerisk sejrherre over mange folk og kan mønstre mange kongerigers hærstyrker og han kunne plyndre hele al-Andalus med stor ødelæggelse, og han kunne måske ved erobringens ret overtage kontrollen med det, som gen-

25 gældelse for al den uret, der er begået mod ham, særlig mod hans udsendinge, for ingen uret blev nogensinde følt med større vrede end dette. Efter megen diskussion af disse spørgsmål var der tilfældigvis en, som foreslog, at eftersom denne mand¹¹ syntes at være så fast i sit formål og ikke kunne anses for at være mindre fornuftig af den grund, og eftersom han efter så lang tid havde vist sig at være så sikker i sin tro og derfor ikke under noget menneskeligt pres ville for-

30 nægte sin tro, så burde man spørge ham, hvad han selv mente, at der burde gøres. Så Johannes hørte denne endelige beslutning af særligt udvalgte udsendinge. Han svarede dem følgende: 'Endelig har I gjort fremskridt takket være fornuftig rådgivning. Hvis denne fornuftige rådgivning var modtaget fra starten af, kunne megen spildtid og uro for Jer og for os være undgået. Nu foreligger en hurtig og enkel plan. Lad en budbringer sende ud fra jeres kalif til min kejser,

35 så at han kan bringe en meddelelse tilbage til mig om, hvad jeg skal gøre med mine befalinger. Så snart jeg har breve fra min kejser, vil jeg adlyde i alt.'

Da kaliffen fik besked om denne udvikling, godtog han forslaget som klogt og gav ordre til at søge en, som var villig til at påtage sig så lang en rejse, og da meget få eller næsten ingen var villige til at melde sig, blev det foreslået, at enhver villig til at rejse ved sin hjemkomst skulle

40 kunne gøre krav på enhver ønskelig ærestitel og alskens belønninger. Endelig meldte sig en vis

---

⁸ Salme 55:22

⁹ Anden Mosebog, kapitel 4.

¹⁰ Otto d. 1.

¹¹ Johannes af Gorze

Recemundus fra hoffets tjenerskab – en katolik og desuden usædvanlig lærd i både arabisk og latinsk litteratur. [...] [*Recemundus drog dernæst ud på en ti ugers rejse til Gorze og til Metz, hvor han opholdt sig og blev modtaget af kejseren i Frankfurt. 'Litterae mitiores', 'flere diplomatiske breve' blev skrevet til kaliffen. Recemundus rejste med en rejsefælle, Dudo af Verdun, hjem igen Palmesøndag i år 956, og han nåede til Córdoba i starten af juli*]

Da alle disse spørgsmål blev forklaret ham, blev Johannes af Gorze løsladt fra næsten tre års monastisk isolation og han fik ordre til at vise sig i kaliffens nærvær. Da han af budbringere fik besked på at gøre sig lidt mere præsentabel for kaliffens hof ved at klippe sit hår, vaske sit le-
geme og tage rent tøj på, da nægtede han dette, for at de ikke skulle fortælle kaliffen, at han ved
et simpelt tøjbytte skulle have ændret sit grundlæggende væsen. Kaliffen sendte ham dernæst
ti pund mønter, således at han kunne købe sig noget tøj og fremstå anstændig for hoffets øjne,
for det var ikke rigtigt for folk at få foretræde ved hoffet sjustet klædt. Johannes kunne først
ikke beslutte sig for, om han skulle tage imod pengene, men endelig konkluderede han, at pen-
gene var bedre anvendt på fattighjælp, og han sendte besked til kaliffen med tak for hans gav-
mildhed og for den omsorg, han havde tænkt sig at udvise for ham. Munken tilføjede dernæst i
sit svar: 'Jeg foragter bestemt ikke kongelige gaver, men det er ikke tilladt for en munk at bære
andet end sin sædvanlige klædedragt, og jeg kan heller ikke iføre mig anden farve i klædning
end sort.'

Da kaliffen fik fortalt dette, bemærkede han: 'I dette svar mærker jeg hans ubøjelige fasthed i
sindet. Selv hvis han kommer iklædt en sæk, vil jeg tage imod ham med glæde'.

På den dag, hvor det var blevet aftalt, at Johannes skulle præsenteres ved hoffet, blev alle om-
hyggelige forberedelser gjort for at vise kongelig pragt. Rækker af mennesker trængte sig
sammen hele vejen fra munkens logi til midten af byen og derfra videre til paladset. Her stod
soldater med spyd i vejret, ved siden af dem andre krigere, som svingede med kastespyd og
iscenesatte demonstrationer af, hvordan de sigtede dem mod hinanden, efter dem, andre be-
redne på muldyr med deres lette brynjer, dernæst riddere, som med sporer og råb drev deres
gangere frem for at få dem til at stejle. På denne forskrækkende måde håbede maurerne at jage
vore folk en skræk i livet ved sådanne forskellige krigeriske forevisninger, så fremmed for vore
øjne. Johannes og hans ledsagere blev ført op til paladset langs en meget støvet vej, som selve
årstidens tørke fik til at støve op, for det var midt i sommer solhverv. Fornemme hoffolk kom
frem for at møde dem og al fortorv omkring paladsets ydre område var dækket med tæpper og
tildækket med kostbare tæpper og beklædninger.

Da Johannes ankom ved tronen, hvor kaliffen sad alene næsten som et gudehoved utilgænge-
lig for alle undtagen nogle ganske få – da så han alt dækket med sjældne tæpper og teglsten på
gulvet mellem væggene. Kaliffen sad selv på en rigt udsmykket pude. De bruger ikke troner
eller stole, som andre folk gør, men de ligger på divaner eller bænke, når de spiser eller taler
med hinanden med deres ben over kors. Da Johannes kom inden for hans nærvær, strakte kalif-
fen sin hånd ud for at den kunne blive kysset. Dette håndkys blev ifølge vanen normalt ikke
tilstået nogle af hans egne folk eller til fremmede og aldrig til folk af lavere eller middel rang,
men kun til de højvelbårne og til dem af usædvanlig værdighed, ikke desto mindre gav kaliffen
Johannes sin hånd at kysse.

Kaliffen gav dernæst Johannes tegn til at sætte sig. Og en længere tavshed indfandt sig fra
begge sider. Dernæst indledte kaliffen: 'Jeg ved, at dit hjerte længe har været mig fjendtligt

stemt og det var årsagen til at jeg indtil nu har nægtet dig audiens. Du ved selv, at jeg ikke kunne gøre det anderledes. Jeg værdsætter din standhaftighed og lærdom. Jeg ønsker, at du skal vide, at ting, som måske har forurolet dig i det brev, ikke blev sagt ud fra noget fjendskab imod dig; og nu tager jeg ikke blot frit imod dig, men jeg forsikrer dig også om, at du skal få, hvad du beder om.'

5

Johannes, der, som han senere hen fortalte os, havde indstillet sig på at ytre sig kritisk mod kaliffen, eftersom han længe havde næret en sådan modvilje mod ham, blev pludselig meget rolig og kunne ikke have følt sig mere afbalanceret i sindet. Så han svarede, at han da ikke kunne benægte, at han først havde været stærkt ophidset af budbringernes barske tone, og han havde tænkt, at det var bedre at forblive tavs en tid lang, i stedet for at plage sig selv med falske snarere end sande trusselserklæringer som svar på kaliffens trusler. Men til sidst var alle hindringer lagt i hans vej af gerninger og ord i løbet af de tre år blevet fjernet ovenfra, og nu var der ingen hindring på grund af velbegrundet fjendskab som kunne få ham til at tvivle på sin status. Eftersom dette var tilfældet, havde han ganske fortrængt disse ting fra sine tanker og han var kun glad for at han havde vundet en sådan gavmildhed og gunst, og han var glad for at han i denne sag havde iagttaget en sådan målbevidst moderation i kaliffens hjerte og en yderst ædel karakter.

10

15

Kaliffen var yderst tilfreds med disse bemærkninger og spurgte Johannes ud om andre emner. Dernæst bad han ham om at overrække kejserens gaver. Da dette var gjort, bad Johannes straks om tilladelse til at gå igen. Kaliffen spurgte overrasket: 'Hvorfor denne pludselige forandring? Da vi begge har ventet så længe på at få hinanden at se og da vi knap har mødtes, er det da rigtigt af os at skilles som fremmede? Nu da vi er sammen, er der også en mulighed for hver af os til at lære den andens tænkemåde lidt bedre at kende og vi kunne mødes igen lidt længere tid og ved en tredje lejlighed kunne vi knytte et virkelig fast bånd af forståelse og venskab. Når jeg så sender dig tilbage til din herre, kan du føre dig selv dertil med al ære.'

25

Johannes gik ind på dette forslag. De gav ordre til at de øvrige udsendinge skulle komme ind og de gaver, som de bar med sig, blev overrakt kaliffen.

De kristne vendte dernæst tilbage til deres logi, og da Johannes igen efter et stykke tid blev kaldt tilbage for at se kaliffen, da samtalte han med ham om en lang række emner af fælles interesse: Vor kejsers magt og klogskab, hans hærs styrke og antal, hans ære og velstand, krigsbegebenheder og meget af den slags ting. Kaliffen pralede for sin del med, at hans hærs styrke oversteg alle andre herskeres i verden. Johannes svarede hertil kun så lidt som muligt for at dæmpe kaliffens sind, men endelig tilføjede han: 'Jeg taler sandt, når jeg siger, at jeg ikke kender nogen hersker i verden, der kan måle sig med vores kejser i land, våben eller heste.'

35

En kristen mission til kalif Abd al-Rahman d. 3. af Córdoba omkring år 953 oversat af M. Pihl efter C. Smith (red.): *Christians and Moors in Spain, volume 1, 711-1150*, Warminster (1988) s. 62-75.